

FROM COMMON NAMES TO THE NAMES OF MONASTERIES

Silvia Pitiriciu

University of Craiova

Abstract: Antonomasia is a linguistic process, commonly used in the Romanian language to create proper names from common names or vice versa. Several names of monasteries in Romania originate from common names with a strong significance in the collective memory. They are names in the religious sphere, generic geographical names, entopic names, plant names, names with historical and social meanings or different common names. Along with these, other lexical and grammatical classes – adjectives, verbs, interjections – are accidentally related to the names of monasteries. Entrenched as proper names, the names of monasteries acquire cultural, historical and religious values, enriching the sphere of Romanian onomastics.

Keywords: common, proper, antonomasia, meaning, onomastics

0. Cercetarea numelor de mănăstiri este un fapt onomastic, de interes lingvistic și teologic. Toponimia și antroponimia sunt, alături de studiile sociologie și teologice, importante în identificarea și argumentarea numelor de mănăstiri. Hramul¹, o formă de cunoaștere și de atribuire a numelui hagiografic nu este mai puțin lipsit de importanță. În limba română, studiile lingvistice în domeniu s-au îndreptat mai mult spre lexicul onomastic creștin², spre oiconime și hagianime³, precum și pe abordări sociolingvistice referitoare la confesiuni⁴. Diversitatea numelor este legată în general de istoria locurilor și a ctitorilor de lăcașe sfinte.

1. Originea numelor de mănăstiri din spațiul românesc este un element important pentru cunoașterea și înțelegerea faptelor istorice și religioase și a rolului acestora în cultura poporului român. Ea se întemeiază pe documente păstrate, pe informații transmise pe cale orală ori chiar pe legende create în jurul unor mănăstiri și a locurilor unde acestea se află. Fără a lua în considerație nume hramului și numele hagiografice, cercetarea noastră se ocupă de originea propriu-zisă a douăzeci și cinci de nume de mănăstiri care au ca punct de plecare nume comune românești, adjective, verbe, interjecții.

2. Din diversitatea numelor, am identificat câteva categorii:

a. nume din sfera religioasă: *călugăr, icoană, sihăstrie*. Ele stau la baza numelor a trei mănăstiri.

¹Termenul hram < vsl. *xpam* are mai multe sensuri: „1. patronul unei biserici creștine; 2. (p.ex.) serbare a patronului bisericii în oficiul divin; 3. biserică, în raport cu patronul ei” (MDA, p. 663).

²A se vedea Aurelia Bălan Mihailovici, *Dicționar onomastic creștin*, București, Editura Minerva, 2003; *Dicționar onomastic creștin: repere etimologice și martirologice*, ediția a II-a, București, Editura Sophia, 2009.

³A se vedea Oliviu Felecan și Nicolae Felecan, *Cultural and linguistic layers embedded in Romanian oikonyms derived from hagianyms*, in „Onoma” 48 (2013), p. 89-107.

⁴A se vedea Oliviu Felecan, *Monastic Names in the North-West of Transylvania A Sociolinguistic and Cultural Perspective*, în „Transylvanian Review”, vol. XIX, *Aspects of Confessional Diversity within the Romanian Space*, Supplement No. 3, Cluj-Napoca, 2010, p. 193-208; *Denumiri ale lăcașurilor de cult din România*, în vol. *Un excurs onomastic în spațiul public românesc actual*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2013, p. 165-182.

Mănăstirea Călugăra (CS), situată lângă Oravița și întemeiată în anul 1859, este un centru al ortodoxiei de pe Valea Carașului. Numele ei este legat de călugărul Eftimie, care a trăi într-o peșteră, în locul numit *Cracul Călugărului* sau *Valea Călugărului*⁵. În tradiția orală circulau istorisiri despre osemintele călugărului găsite în acest loc împreună cu obiecte de cult. Ieromonahul Paisie Răileanu, stareț în perioada 1957-1960, consemnează, pe lângă fapte din istoria mănăstirii⁶, și relatări cu privire la numele acesteia. Inițial, numele a fost *Călugăru*, însă la sfârșitul secolului al XIX-lea, a ajuns cu forma de feminin. În anul 1880, coloniștii nemți din zonă au numit-o *Kalugera*, devenit ulterior *Călugăra*, nume utilizat de atunci de toți românii.

Mănăstirea Icoana din satul Cărpiniș (GJ), întemeiată în anul 1996, își leagă numele de *Biserica Icoanei* din București. O copie a icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului este adusă în această mănăstire, în semn de respect pentru enoriași. Obiectul de cult, care a dat numele mănăstirii, împreună cu alte relicve⁷ au o valoare inestimabilă.

Mănăstirea Sihăstria, situată aproape de orașul Târgu-Neamț (NT), are o istorie mai veche. Episcopul Ghedeon de Huși întemeiază în anul 1655 prima biserică a schitului Sihăstria. Numele ei provine de la primii viețuitori, șapte sihaștri de la Mănăstirea Neamț, care s-au retras în acest loc. Atacurile tătarilor în secolul al XVIII-lea, ale turcilor în secolul al XIX-lea, precum și o serie de incendii ajung și la acest schit. Abia după 1947, din schit, Sihăstria devine o mănăstire misionară, fiind locul de odihnă al Părintelui Cleopa, al Părintelui Paisie Olaru, mari duhovnici ai ortodoxiei neamului românesc.

b. entopice: *bascov, lacuri, locurel, pod*.

Numele *bascov*, „pisc împădurit cu stejari” a dat, sub forma unui plural articulat, numele *Mănăstirii Bascovele*, situată în apropiere de Pitești (AG) într-o depresiune adăpostită de păduri de jur-împrejur. Lăcașul este zidit de comisul Șerban Cantacuzino, în anul 1695, în vremea lui Constantin Brâncoveanu. Secularizarea averilor mănăstirești și incendiile au avut urmări asupra mănăstirii, în prezent un important monument istoric al zonei Argeșului⁸.

Mănăstirea Lacuri din localitatea Deleni (IS) este cunoscută și sub denumirea *Sihăstria din Codrul Delenilor* sau *Sfântul Nicolae din Lacuri* (după hramul Sfântului Ierarh Nicolae). Mănăstirea, construită în 1724 de vistierul Iordache Cantacuzino, fiul Mariei Cantacuzino și al logofătului Constantin Ghica, își ia numele de la un iaz populat cu pește⁹.

Numele *locurel*, „poieniță de munte”, dar și cu sensul de „loc mai mic pentru rugăciune”, trimite la un lăcaș de rugăciune aflat în mijlocul pădurilor din defileul Jiului, întemeiat în perioada 1850-1852, ca metoc al Mănăstirii Lainici (GJ)¹⁰. O altă interpretare prin asocierea unui fragment de cuvânt cu un cuvânt este îndoielnică. Etimologia populară a numelui drept „locuri rele” este eronată și nu se justifică. *Mănăstirea Locurele* este situată într-un peisaj fermecător, alături de Mănăstirea Lainici.

Mănăstirea Podul Bulgarului, înființată în anul 1946 în apropiere de Râmnicu-Sărat (BZ), are o denumire populară întemeiată pe o legendă. Călătorii care treceau pe drumul dintre Muntenia și Moldova erau adeseori tîlhăriți. Un călugăr bulgar refugiat peste Dunăre din cauza stăpânirii turcești se stabilește pe aceste locuri și construiește un pod. Pentru tâlhari, călugărul reprezenta o amenințare, deoarece sărea în apărarea oamenilor atacați. După moartea bulgarului,

⁵<http://www.calugara.ro>

⁶*Istoricul Mănăstirii Călugăra, din Valea Călugărului și Cronica Mănăstirii Valea Călugărului din Ciacova Montană*, <http://www.calugara.ro>

⁷ Moaștele celor 14000 de prunci uciși de Irod, ale Sfinților Părinți uciși pe muntele Sinai și altele, <http://amfostacolo.ro>

⁸<http://crestinortodox.ro>

⁹<http://crestinortodox.ro>

¹⁰<http://crestinortodox.ro>

podul s-a năruit. Peste câțiva ani, un cerșetor, care a apărut în zonă fără să știe nimeni ceva despre el, – spune legenda – le-a cerut oamenilor cu insistență să construiască o mănăstire la locul numit Podul Bulgarului, fapt care s-a și întâmplat¹¹.

c. nume cu semnificații istorice și sociale: *eremit, rob, slobozie*.

Forma de plural *eremiți* „pustnici”, „schimnici” a dat numele *Mănăstirii Râmeț*, întemeiată în secolul al XIV-lea pe Valea Geoagiului (AB). Cercetările arheologice atestă vechimea mai mare a lavrei mănăstirești chiar din secolul al XI-lea. Pustnicii locului se numeau *eremili* sau *eremiți*. În studiile de toponimie, Nicolae Drăganu și Iorgu Iordan trimit numele *Râmeț* la magh. *remete* „pustnic, săhastru, călugăr”¹². Toponimul *Râmeț* este prezent în structura multor compuse: *Râmeț-Brădești, Râmeț-Cheia, Râmeț-Olteni, Râmeț-Poieni, Râmeț-Valea Inzelului, Râmeț-Valea Mănăstirii, Râmeț-Valea Uzei, Râmeț-Sat* sau *Pleașa, Cheia Râmețului, Râpa Râmețului* etc.¹³ Tradiția leagă întemeierea mănăstirii de ieromonahii Romulus și Ghenadie, care, plecând de aici în anul 1215, ar fi pus temelia altei mănăstiri din Perii Maramureșului. *Mănăstirea Râmeț* este unul dintre cele mai vechi așezăminte călugărești din Transilvania, de o mare valoare spirituală, important pentru istoria locală și națională.

Mănăstirea Robaia, situată în comuna Mușătești (AG), este atestată documentar în secolul al XIV-lea, când este ctitorită prima biserică de lemn. Pe locul ei, înainte de anul 1644, Sava din Furculești și soția sa ridică biserica de zid, în jurul căreia s-a întemeiat așezământul monahal. Numele *Robaia* provine de la un eveniment cu urmări grele pentru oamenii locului: într-o noapte de Înviere, turcii atacă biserica și iau oamenii *robi*¹⁴. Iorgu Iordan precizează că există în toponimia românească o serie de nume amintesc de instituția robiei: *Roaba, Robești, Rob(o)ia, Robul, Dealul Robului, Muntele Robului, Pomii Robului* etc.¹⁵

Mănăstirea Slobozia, situată în apropierea orașului cu același nume (IL), este zidită pe o moșie primită de postelnicul Enache Caragea de la Alexandru Iliș în anul 1616. Pentru a lucra pământul mănăstirii, au fost aduși aici mai mulți robi scutiți de dări. Numele mănăstirii sfințite în anul 1636 de patriarhul ecumenic din Constantinopol vine de la *slobozirea* de dări a acestor robi¹⁶.

d. nume comune colective: *mestecăniș, nucet*.

Mănăstirea Mestecăniș, situată în comuna Pojorâta (SV), este construită în anul 1992, fiind situată pe traseul turistic care leagă Pasul Mestecăniș de Vârful Giumalău. Numele mănăstirii provine de la pădurile de *mesteacăn* din zonă.

Mănăstirea Nucet aflată în apropiere de Târgoviște (DB) are o istorie incertă. Data construirii ei rămâne necunoscută. Este întemeiată fie în anul 1516, de către cancelaria lui Neagoe Basarab, fie mai devreme, în anul 1375, când ar fi fost înființată de ucenici ai Sfântului Nicodim. Numele ei provine de la mulțimea *nucilor* aflați în zonă.

e. nume de plante: *povragă, stirigoaie*.

Mănăstirea Polovragi, situată în apropierea Cheilor Oltețului (GJ), datează din secolul al XIV-lea, poate chiar mai înainte de anul 1300. Toponimul *Polovragi*, care este și numele peșterii cunoscute, are o origine controversată. Iorgu Iordan consideră că partea finală a numelui „se identifică formal cu bulg. *оврагъ* «vale cu mâluri râpoase», cf. și rus. *овраг* «văgăună,

¹¹ <http://amfostacolo.ro>

¹² A se vedea Nicolae Drăganu, *Toponimie și istorie*, în „Dacoromania”, Nr. 10, Cluj, 1928, p. 113, apud Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 245.

¹³ Iordan, *op. cit.*, p. 245.

¹⁴ <http://crestinortodox.ro>

¹⁵ Iordan, *op. cit.*, p. 205.

¹⁶ <http://crestinortodox.ro>

defileu»¹⁷. Este posibil ca denumirea să fie de origine geto-dacă și se referea la o plantă *povragă/polvragă*, cu efect terapeutic. Se pare că în peșteră, vracii daci și cei de dinaintea lor prelucrau o plantă rară, numită *povragă*, *polvragă* sau *polovragă*, întrebuințată în popor ca remediu împotriva bolilor¹⁸. Pentru vindecătorii locali, *povraga* este o plantă similară ginsengului, de la care se folosește rădăcina¹⁹. Cercetările arheologice au arătat că pe aceste meleaguri a existat o cetate dacică datând din secolele al II-lea – I î. Hr. Așezările din zona Polovragi, Baia de Fier sunt atestate documentar începând din anul 1480. *Mănăstirea Polovragi*, întemeiată în anul 1505 și închinată Ierusalimului în timpul lui Matei Basarab, este răscumpărată de Constantin Brâncoveanu cu trei pungi de aur²⁰.

Mănăstirea Stirigoi, situată în comuna Zemeș (BC) este înființată în anul 1937. În tradiția orală se știe că în secolul al XVIII-lea câțiva pustnici locuiau în chiliile pe Muntele Chiliilor²¹. Vârful acestui munte poartă numele *Stirigoi*, după planta otrăvitoare *stirigoaie*²², care are un nume regional²³.

f. nume referitoare la animale, păsări: *breb*, *huhurez*, *pasăre*.

Mănăstirea Brebu, construită în vremea domnitorului Matei Basarab în secolul al XVII-lea, este situată în apropierea râului Doftana (PH). Numele *breb* desemnează castorul care trăia în aceste locuri. Este posibil ca numele comun să fi ajuns antroponim, ulterior acesta să devină numele satului. O altă ipoteză a numelui este legată de florile de *brebenel* sau de *breabăn* care există în aceste locuri²⁴. După moartea lui Matei Basarab, dezinteresul locuitorilor pentru mănăstire a crescut. Constantin Brâncoveanu și ulterior Gheorghe Bibescu se ocupă de administrația mănăstirii. În prezent, complexul de la Brebu este un adevărat muzeu de istorie și artă medievală românească.

Mănăstirea Hurezi sau *Horezu*, ctitorie a domnitorului Constantin Brâncoveanu, construită între 1690-1693 pe valea localității Romanii de Jos (VL), este cel mai mare ansamblu monastic din România. Numele mănăstirii provine de la strigătul *huhurezilor*²⁵. Iorgu Iordan confirmă că locurile se numeau odinioară *Huhurezul*, după cum sunt consemnate în documente. La început numele a aparținut pârâului care curgea printr-o regiune cu mulți *huhurezi*²⁶. Schitul, al cărui ctitor era necunoscut, a fost construit în vecinătatea *Hurezilor*²⁷.

Mănăstirea Pasărea, ridicată în anul 1813 în apropiere de Codrii Vlasiei (IF) are un nume provenit de la stolurile de *păsări* din pădurea înconjurătoare. Printre ctitorii mănăstirii se numără și Sfântul Calinic de la Cernica²⁸. În prezent, este un lăcaș de cult important din partea de sud a țării.

g. nume commune cu diferite semnificații, adjective cu formă de feminin, verbe: *buluc*, *pătrunsă*, *plumbuită*, *săracă*, *surpate*, *vișorâtă*, *izbuc*.

¹⁷Iordan, *op. cit.*, p. 39.

¹⁸<http://ro.blastingnews.com>

¹⁹<http://observer.tv>

²⁰<http://wikipedia.ro>

²¹<http://monastireazemes.ro>

²²Gheorghiu Ciocoi și colab., *Ghidul mănăstirilor din România*, București, Editura Sophia, 2013, p. 190.

²³M. Bucă, și colab., *Dicționar analogic și de sinonime al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 209.

²⁴<http://www.brebuprahova.eu>

²⁵Iordan, *op. cit.* p. 360.

²⁶Iordan, *op. cit.*, p. 370; cf. Iorga identifică într-un act domnesc de la 1486 așezarea Hurezii sau Urezii (Arhivele Statului, Hurezi I, 1907, p. I.).

²⁷Iorga, *Hârtii din Arhiva Mănăstirii Hurezului precum și din a Protopopiei Argeșului și a altor neamuri găsite în casele proprietății din Brâncoveni*, București, 1907, p. III, în *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XIV (on-line).

²⁸A se vedea George Ioan Lahovari, *Pasărea, mănăstire decălugărițe*, în *Marele dicționar geografic al României*, vol. 4, București, Stabilimentul grafic J.V. Socecu, 1901, p. 639.

Mănăstirea Buluc, ctitorită în 1679 de boierul Ioan Caragea din Odobești (VN), are un nume legat de o întâmplare din viața boierului. Aflat la vânătoare cu alți boieri, trece prin mai multe încercări. Pe când se odihneau, strânși *buluc* în jurul unui foc într-o poiană, boierul le promite oamenilor săi că, dacă vor ieși teferi din codru, va construi o mănăstire în semn de mulțumire adusă divinității²⁹. Tradiția orală spune că astfel a luat naștere mănăstirea.

Pătrunsa este un nume oarecum ciudat pentru o așezare monahală. El este legat de un moment important din viața episcopului Clement al Râmnicului (VL), care, în anul 1740 pune piatra de temelie a schitului *Pătrunsa*. Numele mănăstirii este cel al locului în care mama episcopului, Paraschiva Modoran, este *pătrunsă* de durerile nașterii la rădăcina unui paltin³⁰.

Mănăstirea Plumbuita, situată în București, este sfințită în anul 1560. Voievodul Petru cel Tânăr, fiul domnitorului Mircea Ciobanu și al Doamnei Chiajna, începe construcția mănăstirii, care va fi terminată de domnitorul Mihnea Turcitul. Numele *Plumbuita* provine de la faptul că mult timp acoperișul mănăstirii a fost din tablă de *plumb*³¹. O altă interpretare o dă Oliviu Felecan, considerând că numele mănăstirii este dat de cel al străzii pe care aceasta se află³². Ținând seama de vechimea lăcașului, probabil că situația a fost exact invers: numele străzii este cel al mănăstirii.

Săraca, mănăstire din Timiș, atestată documentar în anul 1270, reprezintă centrul de rezistență la încercările de catolicizare a locuitorilor din Banat. La ordinul împăratului Iosif al II-lea, mănăstirea este închisă în anul 1778, ajungând în paragină. De aici, numele *Săraca*. După anul 1990, viața monahală se reia la mănăstire.

Surpatele este un nume care se referă la aspectul locului³³ unde a fost construită mănăstirea din Vâlcea, în secolul al XVI-lea, de către logofătul Tudor Drăgoescu, fratele său Stanciu și preotul Dumitru Bălașa³⁴.

Viforâta este numele unei mănăstiri din localitatea omonimă (DB). Atestat și în varianta *Viforăști*³⁵, numele provine de la vremurile vitrege abătute asupra lăcașului bisericesc și a obștii călugărești. *Mănăstirea Viforâta* este ctitorită de Vlad al V-lea, fiul lui Radu cel Mare, în anul 1532. În secolul al XVII-lea un rol important în menținerea mănăstirii l-au avut domnitorii Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu.

Izbuc este numele unei mănăstiri construite în anul 1696, în localitatea Călugări (BH). El este legat de un izvor cu apă vindecătoare, a cărui apă *izbucnea* la anumite intervale³⁶.

3. În atribuirea numelor de mănăstiri, elementele de la care s-a pornit sunt diferite: obiecte de cult și cu puteri miraculoase, întâmplări cu un impact major asupra localnicilor creștini, fapte de natură socială, caracteristici ale persoanelor cu un rol important în viața mănăstirii etc. Multe nume sunt metaforice, stabile, indiferent de evenimentele istorice și sociale care au atins lăcașurile de cult. Din Evul Mediu până în secolul al XX-lea, în ridicarea mănăstirilor s-au implicat domnitorii și boierii de la curte, călugări și oameni simpli, dar cu credința neclintită în Dumnezeu. Acest lucru confirmă pe de o parte păstrarea creștinismului la români din cele mai vechi timpuri și lupta pentru menținerea lui, în ciuda istoriei vitrege prin care au trecut țările

²⁹<http://agerpres.ro>

³⁰<http://ziaruldevalcea.ro>

³¹ <http://wikipedia.org>.

³² A se vedea Oliviu Felecan, *Un excurs onomastic...*, p. 181.

³³ Jordan, *op. cit.* p. 45.

³⁴ <http://wikipedia.org>

³⁵ Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), vol. 2 M-Z, Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970, p. 710-711.

³⁶<http://ortodox.ro>

române. Pe de altă parte, amintesc despre originea poporului român. Răspândite pe toată suprafața țării, mănăstirile exprimă identitatea românilor în spațiul european. Cele mai multe, declarate monumente istorice și religioase, au intrat în patrimonial național. Odată cu aceasta, numele lor pătrund în circuitul național și internațional.

BIBLIOGRAPHY

- Academia Română, *Micul dicționar academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, vol. I (A-C) 2001, vol. II (D-H) 2002, vol. III (I-Pr) 2003, vol. IV (Pr-Z) 2003.
- Bălan Mihailovici, Aurelia, *Dicționar onomastic creștin*, București, Editura Minerva, 2003; *Dicționar onomastic creștin: repere etimologice și martirologice*, ediția a II-a, București, Editura Sophia, 2009.
- Bucă, M. și colaboratori, *Dicționar analogic și de sinonime al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
- Ciocoi, Gheorghiuță și colab., *Ghidul mănăstirilor din România*, București, Editura Sophia, 2013.
- Felecan, Oliviu, *Monastic Names in the North-West of Transylvania A Sociolinguistic and Cultural Perspective*, în „Transylvanian Review”, vol. XIX, *Aspects of Confessional Diversity within the Romanian Space*, Supplement No. 3, Cluj-Napoca, 2010, p. 193-208.
- Felecan, Oliviu, *Denumiri ale lăcașurilor de cult din România*, în vol. *Un excurs onomastic în spațiul public românesc actual*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2013, p. 165-182.
- Felecan, Oliviu, Felecan, Nicolae, *Cultural and linguistic layers embedded in Romanian oikonyms derived from hagionyms*, în „Onoma” 48 (2013), p. 89-107.
- Iordan, Iorgu, *Toponimie românească*, București, Editura Academiei Române, 1963.
- Iorga, Nicolae, *Hârtii din Arhiva Mănăstirii Hurezului precum și din a Protopopiei Argeșului și a altor neamuri găsite în casele proprietății din Brâncoveni*, București, 1907, p. III, în *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XIV, <http://www.teologiepentruazi.ro>
- Lahovari, George Ioan, Brătianu, C.I., Tocilescu, G., *Pasărea, mănăstire decălugărițe*, în *Marele dicționar geografic al României*, vol. 1, 2, 3, 4, 5 București, Stabilimentul grafic J.V. Socecu, 1898-1902.
- Stoicescu, Nicolae, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), vol.1-2, Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970, <http://www.academia.edu>.

SURSE ON-LINE

- <http://www.academia.edu>
<http://www.calugara.ro>
<http://amfostacolo.ro>
<http://crestinortodox.ro>
<http://ro.blastingnews.com>
<http://observator.tv>
<http://wikipedia.ro>
<http://monastireazemes.ro>
<http://www.brebuprahova.eu>
<http://agerpres.ro>

<http://ziaruldevalcea.ro>

<http://wikipedia.org>

<http://ortodox.ro>

<http://www.teologiepentruazi.ro>